

سنجش و ارزیابی وضعیت ایمنی در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۵/۱۵ | تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۷/۲۸

آرزو مقصودی

دانشجوی کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد تنکابن، تنکابن، ایران. maghsoudi.ar@gmail.com (مسئول مکاتبات)

هاجر زارعی

استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، تنکابن، ایران. zarey.hajar@gmail.com

سیدمحمد سیدعلوی

عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی
b.alavi@urmia.ac.ir

چکیده

هدف: هدف این پژوهش سنجش وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران است.
روش‌شناسی: این پژوهش پیمایشی- توصیفی است. جامعه آماری این پژوهش شامل ۱۸ کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های دولتی و آزاد شهر تهران است که با استفاده از پرسشنامه‌ای محقق ساخته داده‌های مرتبط با ۵ شاخص ایمنی و حفاظت کتابخانه جمع‌آوری گردید. داده‌های به دست آمده از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزارها و تکنیک‌های آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های پژوهش از آزمون فریدمن استفاده شده است.
یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در میانگین رعایت شاخص ایمنی، ۵ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۴ درصد در وضعیت نامناسب، ۲۴ درصد در وضعیت متوسط، ۲۸ درصد در وضعیت مناسب و ۲ درصد در وضعیت بسیار مناسب به دست آمده است و در ۲۷ درصد از کتابخانه‌ها شاخص ایمنی رعایت نشده است. رتبه‌بندی مؤلفه‌های پژوهش نشان می‌دهد که به ترتیب مؤلفه‌های آتش‌سوزی، ایمنی فیزیکی ساختمان، حفاظت منابع در برابر آسیب‌های بیولوژیکی، تهویه، حفاظت منابع در برابر آسیب‌های فیزیکی بالاترین امتیاز را کسب کرده‌اند.
نتیجه‌گیری: سنجش وضعیت ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران با مؤلفه‌های ایمنی مطابقت کامل نداشته است و عمدتاً در رعایت هر یک از مؤلفه‌ها موفق عمل نکرده‌اند و در وضعیت مناسبی قرار ندارند.
واژگان کلیدی: کتابخانه‌های دانشگاهی، ایمنی فیزیکی ساختمان، آتش‌سوزی، تهویه، آسیب‌های بیولوژیکی، آسیب‌های فیزیکی

مقدمه

شکل‌گیری دانشگاه‌ها به مفهوم امروزی در غرب به قرن شانزدهم میلادی برمی‌گردد. دانشگاه‌ها در هر عصری به‌عنوان یکی از نمادهای فرهنگی و زیرساخت‌های توسعه هر کشوری محسوب می‌شوند و پویایی دانشگاه‌ها به عوامل متعددی وابسته بوده که یکی از مهم‌ترین عوامل، کتابخانه‌های دانشگاهی می‌باشند. بدین معنا که هر قدر کتابخانه‌ها در عملکرد و تحقق اهدافشان پربارتر و روزآمدتر و در یک کلام، اثربخش‌تر باشند، دانشگاه‌ها نیز در انجام رسالتشان موفق‌تر خواهند بود. (Yaghmaei 2005)

کتابخانه‌های دانشگاهی، اعتبار دانشگاه و پشتوانه برنامه‌های آموزشی و پژوهشی آن است و در آنجا نتیجه تلاش اندیشمندان، محققان و متخصصان به‌صورت منابع مکتوب و مدون گردآوری سازماندهی شده تا دانشجویان، اساتید، پژوهشگران و صاحبان اندیشه که به‌عنوان برنامه ریزان و گردانندگان جامعه می‌باشند بتوانند از آن‌ها بهره برده و باعث پیشرفت و تعالی جامعه باشند. (Chehrei 2003) استفاده آزاد و مداوم از کتابخانه، کتاب‌ها، اسناد و رسانه‌های متفاوت موجود در آن مستلزم حفاظت آن‌ها از نظر دوام و طول عمر است. یک کتابخانه باز و فعال، با رفت و آمد آزاد مراجعان موارد حفاظتی متعددی را ایجاب می‌کند. (Mirhoseini 2010). رعایت مسائل ایمنی در محیط کار از الزاماتی بوده که هم در قوانین پیش‌بینی شده، هم از جنبه انسانی و حفظ نیروی کار دارای اهمیت بوده و هم به جهت حفظ سرمایه و منابع یک اولویت محسوب می‌گردد. (Yusef-Zadeh, 2013)

امروزه نقش پر اهمیت نیروی انسانی به‌عنوان یکی از فاکتورهای مهم تولید برکسی پوشیده نیست و وجود نیروی کار سالم، بارور و با انگیزه عامل کلیدی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود. در هر یک از کشورها برای ایمنی محیط کار قوانینی وجود دارد که البته شدت و ضعف آن با توجه به میزان توسعه یافتگی کشورها متفاوت است. (Wahhabi 2006) کار در محیط ایمن، ابداع و ابتکار را تحریک کرده و در نتیجه باعث افزایش کارایی و بهره‌وری عالی می‌شود. یوسف زاده (Yusef-Zadeh 2013)

انسان همواره با مضبوط و مکتوب نمودن اندیشه‌ها، دانسته‌ها و داشته‌های فکری خود روی اقسام مواد اطلاعاتی، سعی داشته تا از هویت انسانی خود حراست و صیانت نماید؛ اما در عالم طبیعت، عوامل و حوادث طبیعی و غیر طبیعی وجود دارند که همیشه بر

توان انسان سیطره و احاطه دارند و مدام انسان و دستاوردهای انسانی را تهدید می‌کنند. یکی از این دستاوردها، که همواره در معرض تهدید قرار دارد کتابخانه‌ها، منابع و نیروی انسانی آن است. از عمده‌ترین حوادث و بلایای طبیعی و غیرطبیعی آسیب‌رسان به کتابخانه‌ها می‌توان به سیل، زلزله، آتش‌سوزی، خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات ساختمان، طوفان و گردباد، صاعقه، آتشفشان‌ها، اعمال تروریستی، جنگ و غیره اشاره نمود، شناخت دقیق این عوامل به کتابداران و مدیران کتابخانه این امکان را می‌دهد تا با برنامه‌ریزی و برنامه‌های راهبردی از وقوع چنین حوادثی پیشگیری نمایند و اثرات این حوادث را به حداقل ممکن برسانند. (Marjani 2008) هزینه‌های عدم توجه به مسائل ایمنی و کاهش ضریب ایمنی سیستم از تصور مدیران و سرپرستان خارج است. این هزینه‌ها می‌تواند شامل مواردی مانند هزینه حوادث و سوانح، هزینه‌های دوباره‌کاری، هزینه‌های تهیه منابع و غیره باشد. با به‌کارگیری امنیت، ایمنی و بهداشت مناسب می‌توان هزینه‌های فوق، هزینه‌های جاری ایمنی و هزینه‌های پیشگیری را به نحو چشمگیری کاهش داد. (Mohammadfam 2009)

هدف اصلی سیستم ایمنی باید مهیا نمودن امکانات و تسهیلات لازم در این زمینه برای کارکنان کتابخانه، منابع و تجهیزات کتابخانه و مراجعه‌کنندگان به کتابخانه باشد. به‌طور هم‌زمان، تمام موارد و مسائل مورد نیاز برای ایمنی کامل کتابخانه، باید بدون ایجاد هیچ‌گونه تداخلی در خدمت‌رسانی کتابخانه به مراجعان صورت پذیرد (فرخی، ۱۳۸۹). متأسفانه در اکثر کتابخانه‌های دانشگاهی ایران توجهی جدی و با برنامه به این مسئله نشده و عدم برنامه‌ریزی جامع و آئین‌نامه‌های مدون و دوره‌های آموزشی لازم در زمینه ایمنی باعث به وجود آمدن شرایط نامناسب در کتابخانه‌ها شده است و به نظر می‌رسد این کتابخانه‌ها از شرایط ایمنی بالایی برخوردار نیستند، لذا، بازنگری در وضعیت ایمنی کتابخانه‌ها بیش از پیش احساس می‌شود. (Mirhoseini 2010)

ایمنی در کتابخانه‌ها یکی از جنبه‌های مهم حفاظت پیشگیرانه است، با توجه به گرانی تجهیزات و سایر منابع کتابخانه‌ای، نیروی انسانی بحث ایمنی ضرورت بیشتری یافته است. نتایج این پژوهش می‌تواند وضعیت و جایگاه کتابخانه‌های مورد مطالعه را در شاخص ایمنی مشخص نموده و معیاری مناسب برای کتابداران و مدیران و طراحان برای شناسایی نقاط ضعف بوده تا با برنامه‌ریزی

نمود نشان می‌دهد که علیرغم تأکیدی که در متون این رشته به مبحث ایمنی وجود دارد، متأسفانه توجه عملی به این مقاله آن گونه باید، نیست.

تکنولوژی ایمنی در ساختمان‌ها و محوطه‌ها

در دنیای پرتلاطم و پر مخاطره، که از گذشته‌های بسیار دور تا حال حاضر فرا روی انسان قرار داشته است، نیاز به تأمین ایمنی و امنیت یکی از خواسته‌های مهم برای انسان بوده است. آنچه انسان و اموال را درون خود نگه می‌دارد و در مقابل تهدیدات و آسیب‌ها محفوظ می‌دارد، چیزی غیر از ساختمان‌ها و تأسیسات نمی‌باشد.

(HusseinAli Beigi 2009)

واژه تکنولوژی ایمنی در واقع شامل همه ابزارهایی می‌شود که به دفاع در برابر خطرهای جنایی و انسانی، زندگی و چیزهای ارزشمند می‌پردازد. در واقع به تمام بخش‌های یک ساختمان می‌توان نفوذ کرد، حتی همه آن‌هایی که از فولاد یا بتون مسلح ساخته شده‌اند. نیاز به ایمنی باید به‌واسطه مطالعه عمیق در فضاهای مهم با برآوردی از هزینه‌ها و منافع صورت گیرد. ابزار حفاظتی مکانیکی، مقیاس‌های اندازه‌گیری هستند که در برابر مهاجم، مقاومت مکانیکی به وجود می‌آورند و می‌توانند با استفاده از زور این کار را بکنند که آثار فیزیکی آن باقی خواهد ماند. مسئله مهم، آثار این مقاومت است.

(Neufert 2008)

هنگامی که نتوان خطرات شناخته شده را حذف و یا ریسک آن‌ها را به اندازه‌ای پذیرفتنی کاهش داد، باید از کاربرد کنترل‌های مهندسی و ابزارهای ایمنی استفاده کرد. این کنترل‌ها ممکن است دربردارنده تجهیزات ایمنی ثابت و اتوماتیک، یا ابزارهای کنترل کننده یا محدود کننده خطر باشد، همچنین در صورت امکان بهتر است مقررات بازرسی دوره‌ای از کارکرد و نگهداری ابزارهای ایمنی در نظر گرفته شود. به‌طور کلی ابزارهای ایمنی فیزیکی عبارت‌اند از: (Geraminejad 2010)

- ۱) ابزار حفاظتی الکترونیکی؛
- ۲) علائم ایمنی؛
- ۳) نصب تابلوهای خروجی؛
- ۴) خروجی اضطراری؛
- ۵) خروجی نهایی؛
- ۶) روشنایی اضطراری؛
- ۷) تأسیسات الکتریکی؛
- ۸) حراست؛
- ۹) ایمنی ورود از طریق کانال‌های هوا؛

در جهت رفع موانع و مشکلات تلاش کرده و گام‌های مؤثرتری در ارائه راهکارهای لازم در این زمینه بردارند.

هدف پژوهش حاضر، سنجش و ارزیابی وضعیت ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران به‌منظور شناخت نقاط ضعف و قوت شرایط ایمنی این کتابخانه‌ها و ارائه راهکارهای مناسب برای کمک به مسئولان در بازنگری و برنامه‌ریزی در راستای تجهیزاتی ایمنی است.

ادبیات پژوهش

ایمنی در کتابخانه‌ها

شورای ملی ایمنی ایالات‌متحده در گزارش سالیانه ۱۹۸۹ ایمنی را چنین بیان می‌نماید: کنترل خطرات برای دستیابی به سطح قابل پذیرش از ریسک. (Taghvaei&Tork-zadeh 2008)

ایمنی شرایطی است که منابع انسانی را از عوامل مضر که می‌تواند سلامتی آنان را به خطر اندازد، مصون می‌دارد مسئولیت عمده ایمن‌سازی محیط کار به عهده مدیران سطوح بالای سازمان به‌ویژه مدیران پرسنلی است. البته اهمیت همکاری کارکنان را در محیط امن نمی‌توان نادیده گرفت. به‌عبارت دیگر ایمنی کار عبارت است از: فراهم آوردن موجباتی که از بیماری‌ها و حوادث ناشی از کارهای صنعتی جلوگیری می‌کند. یعنی هر چه تعداد حوادث ناشی از کار کمتر باشد می‌توان گفت که ایمنی بیشتری در محیط کار وجود دارد. (Javaheri 2011)

یکی از وظایف مهم مدیران کتابخانه‌ها، ایجاد فضای امن برای کارمندان، مراجعان و منابع است، گر چه این مسئله بدیهی و روشن است، اما کمتر کتابخانه‌ای تأمین امنیت منابع را جزء مسئولیت‌های مستقیم مدیر می‌داند و او را مسئول تهیه یک برنامه مدون و تشکیل گروه حافظ امنیت کتابخانه می‌شناسد. جوکار (Joukar, 2004)

وقوع سوانح طبیعی و انسان ساخت متعدد در مراکز آموزش عالی کشور در سال‌های اخیر، مانند آتش‌سوزی کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه تهران در سال ۱۳۸۴ و تخریب کامل دانشگاه‌های پیام نور و آزاد اسلامی در زلزله سال ۱۳۸۲ بم، که طی آن علاوه بر تلفات و خسارات مالی فراوان، بسیاری از نسخ با ارزش، مراجع نفیس، اسناد و مطالعات منحصربه‌فرد، تجهیزات حساس و پایان‌نامه‌های دانشجویی از میان رفت و صدمات مادی و معنوی غیر قابل جبرانی را به جامعه دانشگاهی وارد

تقسیم‌بندی حوادث و بلایای طبیعی و غیر طبیعی از دیدگاه صاحب‌نظران

پرتو در یک دسته‌بندی کلی، چهار عامل را باعث زوال و فساد اسناد و کتب بیان نموده است که عبارت‌اند از:

(۱) عوامل فیزیکی شامل (رطوبت، حرارت و نور)؛
(۲) عوامل شیمیایی (گازهای اتمسفری، مواد تشکیل‌دهنده کاغذ، جوهر، ذرات معلق موجود در هوا)؛

(۳) عوامل زیستی (جوندگان، حشرات، موجودات ذره‌بینی)؛

(۴) عوامل غیرمترقبه (سیل، زلزله و آتش). (Partow 2006)

فدایی عراقی نیز در تقسیم‌بندی مشابهی مانند تقسیم‌بندی فوق، عوامل فساد و زوال در منابع آرشیوی و کتابخانه‌ای را عوامل شیمیایی، زیستی، فیزیکی و عوامل غیرمترقبه می‌داند. تنها تفاوت آن با تقسیم‌بندی مورد قبلی این است که عامل فرسایش را به عوامل فیزیکی و عامل جنگ را به عوامل غیرمترقبه اضافه نموده است؛ و در آخرین اظهار نظر که تنها از منظر تخصصی سوانح و بلایا به موضوع نگریسته شده است، سوانح و بلایا را به چهار گروه تقسیم می‌نماید که عبارت‌اند از:

- حوادث غیرقابل جلوگیری (سوانح طبیعی)؛
- اتفاقات؛
- دشمنی با علم و صنعت؛
- فجایع ناشی از خطاهای بشری.

و در نهایت شومان در تقسیم‌بندی خود «انواع خاص حوادث غیرمنتظره» را چنین تقسیم‌بندی می‌کند: «بلایای طبیعی، زلزله، نقایص ساختمانی، آتشفشان‌ها، طوفان‌ها و گردبادها، خسارت‌های ناشی از سیلاب و آب، آتش، اقدامات انسانی، خشونت در محل کار، بمب‌ها و تهدید به بمب». (Marjani 2008)

حوادث طبیعی و غیر طبیعی آسیب‌رسان به کتابخانه‌ها

کتابخانه‌ها مانند تمام نهادهای عمومی دیگر، باید با انواع مختلف حوادث غیرطبیعی مقابله کنند و در صورت مواجهه با چنین حوادثی از آمادگی لازم برخوردار باشند. زیرا این نوع حوادث نیز به تصمیم‌گیری سریع و اقدامات فوری نیازمند است. بدیهی است قبل از هر چیز باید

عوامل مذکور را شناخت و شیوه مواجهه و مقابله با آن را دانست. به‌طور کلی حوادث و بلایای طبیعی و غیر طبیعی که قدرت تخریب منابع و ساختمان کتابخانه‌ای را دارند و می‌توانند تهدید جانی برای کارکنان و اعضای کتابخانه باشند، عبارت‌اند از: سیل، زلزله، آتش‌سوزی، خسارات آب ناشی از خرابی تأسیسات ساختمان، گردباد و طوفان، صاعقه، آتشفشان‌ها، سونامی یا تسونامی، اعمال تروریستی، جنگ و شورش‌ها و ناآرامی‌های شهری

دستورالعمل اداره ایمنی و بهداشت حرفه‌ای آمریکا (اوشا)^۱

دستورالعمل ۱۹۷۰ ایمنی و بهداشت حرفه‌ای، اداره ایمنی و بهداشت حرفه‌ای اوشا را مطابق وزارت کار ایجاد کرده است و کارفرمایان و کارگران را به کاهش دادن خطرات محیط کار و اجرا کردن برنامه‌های ایمنی و بهداشت تشویق کرده است. این دستورالعمل به کارگران حقوق و مسئولیت‌های جدید بی‌شماری اعطاء می‌کند. اوشا مسئولین و افراد را به همکاری مشترک در کاستن از خطرات تشویق می‌کند. اوشا می‌تواند کمک‌های گسترده‌ای را از بین برنامه‌های مختلف فراهم کند که بعضی از آن شامل کمک‌های فنی درباره برنامه‌های مؤثر در ایمنی و بهداشت، برنامه توسعه کارگاه، مشاوره کارگاهی، برنامه‌های حفاظتی داوطلبانه، مشارکت و همکاری سودمند، آموزش و تعلیم می‌باشد. در واقع نقش اوشا این است که ایمنی و بهداشت کارگران زن و مرد شاغل را به‌وسیله وضع و اجرا کردن استانداردها، توسعه آموزش، دسترسی پیدا کردن و تعلیم و تربیت دیدن، برقرار کردن روحیه مشارکت و تشویق کردن مستمر اصلاح ایمنی و بهداشت محل کار را بیمه کند. (Sadeghifard&Namazi 2007)

پیشینه‌های پژوهش

فرخی؛ بیات بدافی در پژوهشی با عنوان «امنیت و ایمنی فیزیکی در کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی استان زنجان» به بررسی شرایط امنیت و ایمنی فیزیکی در کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی استان زنجان پرداخته است. روش پژوهش در این تحقیق، پیمایشی - توصیفی است. برای ارزیابی امنیت فیزیکی و الکترونیکی ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی عمومی و دانشگاهی با هدف ارتقای میزان امنیت و کاهش پیامدهای ناشی از عدم امنیت در فضای کتابخانه، از سیاهه واریسی مخصوص امنیت ساختمان کتابخانه

مقابله با حوادث احتمالی نمی‌باشند. ۹۵/۶۵ درصد کتابخانه‌ها دارای سیستم اعلام خطر نیستند و سایر سیستم‌های ایمنی نیز تقریباً وضعیتی مشابه دارند. از دوره‌های مربوط به ایمنی تنها ۹۱/۳ درصد کارکنان دوره اطفاء حریق دیده‌اند و تنها ساختمان ۵۰ درصد کتابخانه‌ها ضد زلزله است. برای حفاظت از منابع بیشتر به توان نیروی کار کتابدار تکیه شده است و از امکانات و سیستم‌های پیشرفته ایمنی در کتابخانه‌های مورد بررسی اثری یافت نمی‌شود. شرایط ایمنی در حالت کلی بسیار نامناسب می‌باشد. (Poorasad 2007)

اوتانگ در پژوهشی با عنوان «مدیریت بحران و حفظ منابع کتابخانه در دانشگاه‌های فدرال آکوا ایوم در نیجریه» به بررسی شرایط ایمنی در مواجهه با حوادث غیر مترقبه پرداخته است. یافته‌ها حاکی از آن است که آمادگی برای مقابله با بحران وجود داشته و مقابله با حوادث غیرمترقبه نیز به‌طور مؤثر و علمی انجام گرفته است و این دانشگاه‌ها را در وضعیت مناسبی قرار داده است. این پژوهش از نوع کاربردی و از دسته مطالعات توصیفی و ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه است. (Ottong 2013)

سنیاه و بروس لامپتی در پژوهشی با عنوان «امنیت و ایمنی انسانی در کتابخانه دانشگاه علوم و تکنولوژی قوام نکرومه در شهر کومسی غنا» به بررسی شرایط ایمنی و امنیت در کتابخانه دانشگاه علوم و تکنولوژی قوام نکرومه در شهر کومسی غنا پرداخته است. نتیجه پژوهش بیانگر آن است که این کتابخانه از نظر ایمنی و امنیت انسانی در شرایط مناسبی قرار ندارد و رسیدن به ایمنی و امنیت مطلوب در کنار میزان آگاهی مدیران از وضعیت ایمنی و امنیت انسانی تأثیر می‌پذیرد. ۶۰/۰۷ درصد کتابخانه از فضای موجود در کتابخانه ناراضی نیستند. ۷۹/۰۸ درصد به این مسئله اذعان داشته‌اند که سیستم‌های ایمنی در کتابخانه رعایت نشده است و ۸۸/۰۱ درصد پاسخ دهندگان به این مسئله اعتقاد دارند که به مسائل امنیتی در این دانشگاه توجهی نشده است. (Senyah & Bruce Lampte 2011)

آزیا و ایدت در مقاله‌ای با عنوان «کنترل و برنامه‌ریزی حوادث و بلایای طبیعی در کتابخانه‌های دانشگاهی در غرب آفریقا» به بررسی شرایط ایمنی در کتابخانه‌های دانشگاهی غرب آفریقا پرداخته است. نتیجه پژوهش نشان داده است که کتابخانه‌های دانشگاهی در غرب آفریقا از نظر مقابله با حوادث و بلایای طبیعی در شرایط مناسبی قرار نگرفته‌اند و در صورت وقوع حوادث

استفاده شده است، که توسط دایره امنیت و سلامت شغلی ایالات متحده تهیه شده است. جامعه آماری این پژوهش، ۱۸ کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های دولتی و آزاد شهر تهران می‌باشد. تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از آمار توصیفی نظیر درصد و فراوانی انجام شده است. یافته‌ها نشان داد که در کل، بین میزان به‌کارگیری اصول حفاظت و ایمنی در ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی و آزاد شهر تهران تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. نتیجه این پژوهش گویای این است که وضعیت موجود ایمنی فضای کتابخانه‌ها متوسط به نظر می‌رسد، با وضعیت مطلوب انطباق صد در صد نداشته و تمامی فضاهای امنیتی باید، بر اساس استانداردهای موجود، مورد بررسی و بهینه‌سازی قرار گیرد. (Farrokhi & Bayat Badaghi 2010)

میرحسینی و تقی‌چیزی در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی شرایط ایمنی کتابخانه‌های عمومی وابسته به سازمان فرهنگی هنری شهرداری و نهاد کتابخانه‌های کشور در شهر تهران» با هدف شناخت و مقایسه شرایط ایمنی کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و سازمان فرهنگی هنری شهرداری در شهر تهران به‌منظور شناخت و مقایسه نقاط قوت و ضعف، اشتراک و افتراق آن‌ها در رابطه با شاخص‌های ایمنی می‌باشد. روش پژوهش حاضر، پیمایشی است. جامعه آماری شامل ۳۷ باب کتابخانه عمومی وابسته به نهاد و ۷۲ باب کتابخانه وابسته به شهرداری شهر تهران می‌باشد که روی هم شامل ۱۰۹ کتابخانه است. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش سیاهه و ارسای محقق ساخته‌ای در قالب پرسشنامه است و شامل سؤالاتی در ۸ شاخص ایمنی و حفاظت کتابخانه می‌باشد که توسط پاسخگویان تکمیل شد. یافته‌ها نشان داد که کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد و شهرداری از نظر رعایت شاخص‌های ایمنی در شرایط مناسبی قرار نداشتند. (Mirhoseini & Taghi-Chizari 2010)

پوراسد در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی شرایط ایمنی در کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی» به بررسی شرایط ایمنی در کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی برای آگاهی از نقاط قوت و ضعف کتابخانه‌ها در این مورد و ارائه راهکارهای مناسب می‌پردازد. روش پژوهش پیمایشی است. نتایج پژوهش بیانگر آن است کتابخانه‌های عمومی استان آذربایجان غربی از نظر ایمنی در شرایط مناسب قرار ندارد. وسائل و امکانات موجود بسیار ساده و ابتدایی بوده و مناسب برای

۱) مؤلفه ایمنی فیزیکی کتابخانه (مرجانی ۱۳۸۷؛ کرمی، ۱۳۸۹)؛ (Marjani 2008; Karami 2010)

۲) مؤلفه ایمنی در برابر آتش‌سوزی؛ میرحسینی و تقی‌چیزی؛ کرمی (Mirhoseini&Taghi-Chizari 2010, Karami 2010)

۳) مؤلفه تهویه مطبوع؛ میرحسینی و تقی‌چیزی؛ خادمی (Mirhoseini&Taghi-Chizari 2010, Khademi 2010)

۴) مؤلفه حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی؛ ادکوک؛ پرتو (Partow 2007; Adcock 2011)

۵) مؤلفه حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی؛ ادکوک؛ پرتو (Partow 2007; Adcock 2011)

روایی پژوهش حاضر با استفاده از نظر استادان و خبرگان اهل فن در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی مورد بررسی قرار گرفت. منظور از خبرگان اساتید دانشگاه و اعضای هیئت‌علمی که در زمینه ایمنی کتابخانه و ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌ای دارای تألیفاتی بوده و صاحب‌نظر این حوزه محسوب می‌شوند است. پایایی آن با ضریب اعتبار آلفای کربناخ (۰/۹۶۳) مورد تأیید قرار گرفته است. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته است و شامل سؤالاتی در ۵ شاخص ایمنی و حفاظت کتابخانه می‌باشد که توسط پاسخگویان تکمیل شده است. داده‌های به دست آمده از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزارهای Excel و تکنیک‌های آمار توصیفی نظیر فراوانی، درصد فراوانی، رسم جداول فراوانی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای رتبه‌بندی مؤلفه‌های پژوهش نیز از نرم‌افزار SPSS و آزمون فریدمن استفاده گردیده است.

یافته‌های پژوهش

داده‌های جمع‌آوری شده پرسشنامه‌های توزیع شده در بین مدیران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های مستقر در شهر تهران (جدول شماره ۱) با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و اکسل مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفته است و به سؤالات پژوهش پاسخ داده می‌شود و فرضیه‌های پژوهش مورد آزمون قرار می‌گیرند و نتایج حاصل در قالب ۸ جدول ارائه می‌گردد.

و بلایای طبیعی احتمالی خسارات جبران‌ناپذیر جانی و مالی بسیاری را در پی دارد و هزینه بازسازی و ترمیم صدمات ناشی از آن بالا خواهد بود که برای پیشگیری از وقوع و یا کاهش خسارات ناشی از این حوادث آموزش‌های حین خدمت کارکنان و معماری صحیح ساختمان باید در نظر گرفته شود. (Aziagba & Glory 2008)

اهداف پژوهش

در این پژوهش وضعیت ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟ به‌عنوان سؤال اصلی مطرح می‌شود و پرسش‌های فرعی شامل موارد زیر است:

- ۱) وضعیت ایمنی فیزیکی ساختمان در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟
- ۲) وضعیت ایمنی در برابر آتش‌سوزی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟
- ۳) وضعیت تهویه مطبوع در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟
- ۴) وضعیت حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟
- ۵) وضعیت حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک بررسی پیمایشی - توصیفی است. جامعه آماری این تحقیق شامل ۱۸ باب کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه مستقر در شهر تهران (جدول شماره ۱) بر اساس آخرین فهرست موجود در پایگاه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دفترچه راهنمای انتخاب رشته آزمون کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۲ دانشگاه آزاد اسلامی است. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای که با استفاده از آیین‌نامه ایمنی و بهداشت حرفه‌ای (اوشا) تهیه گردیده، استفاده شد. همچنین در طراحی گویه‌های مربوطه هر یک از مؤلفه‌های پنج‌گانه پرسشنامه منابع زیر مورد استفاده قرار گرفت:

جدول ۱: اطلاعات جامعه آماری

ردیف	نام دانشگاه	سال تأسیس	مساحت کتابخانه	کتابدار متخصص	کتابدار غیرمتخصص
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۱۳۴۳	۳۰۰۰	۲۸	۳
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۱۳۶۱	۲۵۰۰	۱۷	۱۸
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۱۳۸۸	۱۵۰۰	۵	۴
۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۱۳۶۲	۷۲۰۰	۲۴	۲۱
۵	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۱۳۲۸	۲۲۰۰۰	۶۸	۴۳
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۱۳۷۱	۱۵۰۰	۱۰	۱
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۱۳۶۹	۳۰۰۰	۱۱	۳
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۱۳۴۰	۴۰۰۰	۲۵	۴
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۳۳۷	۷۵۰۰	۱۵	۲۱
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر طوسی	۱۳۶۸	۱۵۰	۴	۰
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۱۳۴۴	۶۰۰۰	۵۰	۱۸
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۱۳۶۴	۲۵۰۰	۸	۴
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۱۳۳۷	۲۰۰۰	۱۳	۱۷
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۱۳۷۰	۲۲۰	۲	۶
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۱۳۷۰	۱۴۰۰	۵	۴
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۱۳۸۵	۲۰۰	۳	۲
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۳۶۱	۶۰۰	۴	۲
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۱۳۹۲	۱۱۰۰۰	۱۷	۲

جدول ۲: درصد فراوانی و امتیازهای ایمنی فیزیکی ساختمان در کتابخانه‌های مورد بررسی

رتبه	نام دانشگاه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۵۳	۸۱/۵٪	۲۶	۶۵
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۵۱	۷۸/۵٪	۲۶	۶۵
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۵۰	۷۶/۹٪	۲۶	۶۵
۴	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۴۹	۷۵/۴٪	۲۶	۶۵
۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۴۲	۶۴/۶٪	۲۶	۶۵
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۳۷	۵۶/۹٪	۲۶	۶۵
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۳۴	۵۲/۳٪	۲۶	۶۵
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۲۶	۴۰٪	۲۶	۶۵
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۲۵	۳۸/۵٪	۲۶	۶۵
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۱۹	۲۹/۲٪	۲۶	۶۵
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۱۸	۲۷/۷٪	۲۶	۶۵
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۱۴	۲۱/۵٪	۲۶	۶۵
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر طوسی	۱۴	۲۱/۵٪	۲۶	۶۵
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۱	۱۶/۹٪	۲۶	۶۵
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۱۱	۱۶/۹٪	۲۶	۶۵
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۶	۹/۲٪	۲۶	۶۵
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۶	۹/۲٪	۲۶	۶۵
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۳	۴/۶٪	۲۶	۶۵

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی

تهران در زمینه ایمنی فیزیکی ساختمان

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۱۳ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۶۵ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۲، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۶۵ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده هشت دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۲۶) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص ایمنی فیزیکی در کتابخانه‌ها، ۶ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۶ درصد در وضعیت نامناسب، ۱۹ درصد در وضعیت متوسط، ۲۵ درصد در وضعیت مناسب، ۱ درصد در وضعیت بسیار مناسب به دست آمده است و در ۳۳ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی

تهران در زمینه آتش‌سوزی

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۱۵ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۷۵ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۳، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۷۵ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده نه دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۳۹) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص آتش‌سوزی، ۳ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۲ درصد در وضعیت نامناسب، ۲۲ درصد در وضعیت متوسط، ۳۶ درصد در وضعیت مناسب و تنها ۵ درصد در وضعیت بسیار مناسب به دست آمده است و در ۲۲ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

جدول ۳: درصد فراوانی، میانگین و امتیازهای ایمنی در برابر آتش‌سوزی در کتابخانه‌های مورد بررسی

رتبه	نام دانشگاه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۶۱	۸۱/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۵۸	۷۷/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۵۶	۷۴/۷٪	۳۹ ↑	۷۵
۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۵۵	۷۳/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۵۰	۶۶/۷٪	۳۹ ↑	۷۵
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۴۳	۵۷/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۷	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۴۳	۵۷/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۴۳	۵۷/۳٪	۳۹ ↑	۷۵
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۴۱	۵۴/۷٪	۳۹ ↑	۷۵
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۳۸	۵۰/۷٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۳۷	۴۹/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۳۴	۴۵/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۳۳	۴۴٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۳۱	۴۱/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۲۵	۳۳/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۲۲	۲۹/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۱۹	۲۵/۳٪	۳۹ ↓	۷۵
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرطوسی	۱۵	۲۰٪	۳۹ ↓	۷۵

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

جدول ۴: درصد فراوانی، میانگین و امتیازهای تهویه مطبوع در کتابخانه‌های مورد بررسی

رتبه	نام دانشگاه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۱۶	۸۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۱۶	۸۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۱۶	۸۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۴	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۱۶	۸۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۱۵	۷۵٪	۱۱ ↑	۲۰
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۵	۷۵٪	۱۱ ↑	۲۰
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۱۳	۶۵٪	۱۱ ↑	۲۰
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۱۳	۶۵٪	۱۱ ↑	۲۰
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۱۲	۶۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر طوسی	۱۲	۶۰٪	۱۱ ↑	۲۰
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۱۰	۵۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۸	۴۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۸	۴۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۸	۴۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۶	۳۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۴	۲۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۱	۵/۰٪	۱۱ ↓	۲۰
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۰	۰٪	۱۱ ↓	۲۰

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران در زمینه حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۷ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۳۵ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۵، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۳۵ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده ۱۲ دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۱۶) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی، ۴ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۱ درصد در وضعیت نامناسب، ۳۷ درصد در وضعیت متوسط، ۲۲ درصد در وضعیت مناسب و تنها ۱ درصد در وضعیت بسیار مناسب به دست آمده است و در ۲۵ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران در زمینه تهویه مطبوع

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۴ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۲۰ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۴، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۲۰ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده ۱۰ دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۱۱) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص تهویه، ۷ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۹ درصد در وضعیت نامناسب، ۲۸ درصد در وضعیت متوسط، ۳۳ درصد در وضعیت مناسب به دست آمده است و در ۱۳ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

جدول ۵: درصد فراوانی، میانگین و امتیازهای حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی

ردیف	جامعه آماری مورد مطالعه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۲۶	۷۴/۳٪	۱۶ ↑	۳۵
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۲۴	۶۸/۶٪	۱۶ ↑	۳۵
۳	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۲۴	۶۸/۶٪	۱۶ ↑	۳۵
۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۲۳	۶۵/۷٪	۱۶ ↑	۳۵
۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۲۱	۶۰٪	۱۶ ↑	۳۵
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۲۱	۶۰٪	۱۶ ↑	۳۵
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۲۱	۶۰٪	۱۶ ↑	۳۵
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۹	۵۴/۳٪	۱۶ ↑	۳۵
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۱۸	۵۱/۴٪	۱۶ ↑	۳۵
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۱۸	۵۱/۴٪	۱۶ ↑	۳۵
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۱۷	۴۸/۶٪	۱۶ ↑	۳۵
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۱۶	۴۵/۷٪	۱۶ ↑	۳۵
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۱۳	۳۷/۱٪	۱۶ ↓	۳۵
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۱۳	۳۷/۱٪	۱۶ ↓	۳۵
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۱۱	۳۱/۴٪	۱۶ ↓	۳۵
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۳	۸/۶٪	۱۶ ↓	۳۵
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر طوسی	۲	۵/۷٪	۱۶ ↓	۳۵
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۱	۲/۹٪	۱۶ ↓	۳۵

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

جدول ۶: درصد فراوانی، میانگین و امتیازهای حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی

ردیف	جامعه آماری مورد مطالعه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۲	۶۰٪	۷ ↑	۲۰
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۱۲	۶۰٪	۷ ↑	۲۰
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۱۰	۵۰٪	۷ ↑	۲۰
۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۱۰	۵۰٪	۷ ↑	۲۰
۵	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۱۰	۵۰٪	۷ ↑	۲۰
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۸	۴۰٪	۷ ↑	۲۰
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۸	۴۰٪	۷ ↑	۲۰
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۸	۴۰٪	۷ ↑	۲۰
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۸	۴۰٪	۷ ↑	۲۰
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۷	۳۵٪	۷ ↑	۲۰
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۷	۳۵٪	۷ ↑	۲۰
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۵	۲۵٪	۷ ↓	۲۰
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۴	۲۰٪	۷ ↓	۲۰
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۴	۲۰٪	۷ ↓	۲۰
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۳	۱۵٪	۷ ↓	۲۰
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیر طوسی	۲	۱۰٪	۷ ↓	۲۰
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۲	۱۰٪	۷ ↓	۲۰
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۱	۵٪	۷ ↓	۲۰

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

وضعیت مجموع ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۳۹ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۱۹۵ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۷، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۱۹۵ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده هشت دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۸۸) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص مجموع ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران، ۵ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۱۴ درصد در وضعیت نامناسب، ۲۴ درصد در وضعیت متوسط، ۲۸ درصد در وضعیت مناسب و ۲ درصد در وضعیت بسیار مناسب به دست آمده است و در ۲۷ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

وضعیت ایمنی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران در زمینه حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی

برای سنجش و اندازه‌گیری این شاخص، ۴ گویه در پرسش‌نامه طراحی گردید که در صورت پاسخ بسیار مناسب به همه گویه‌ها، هر دانشگاه حداکثر ۳۵ امتیاز می‌تواند کسب نماید. جدول شماره ۶، امتیاز کسب شده هر دانشگاه و درصد امتیاز آن را از ۲۰ نشان می‌دهد. همچنین داده‌های این جدول گویای این است که امتیاز کسب شده ۱۱ دانشگاه صدر جدول از سطح میانگین مجموع امتیازهای جامعه آماری (۷) در سطح بالاتری قرار دارند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در خصوص شاخص حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی، ۶ درصد از کتابخانه‌ها در وضعیت بسیار نامناسب، ۲۲ درصد در وضعیت نامناسب، ۲۱ درصد در وضعیت متوسط، ۱۴ درصد در وضعیت مناسب به دست آمده است و در ۳۷ درصد از کتابخانه‌ها رعایت نشده است.

جدول ۷: درصد فراوانی، میانگین و مجموع امتیازهای ایمنی فیزیکی در کتابخانه‌های مورد بررسی

ردیف	جامعه آماری مورد مطالعه	امتیاز	درصد امتیاز	میانگین امتیازها	حداکثر امتیاز قابل اکتساب
۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات	۱۴۵	۷۴/۴٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی شریف	۱۳۸	۷۰/۸٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس	۱۳۳	۶۸/۳٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۴	کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران	۱۲۶	۶۴/۶٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی امیرکبیر	۱۲۶	۶۴/۶٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید بهشتی	۱۲۰	۶۱/۵٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه الزهرا (س)	۱۱۸	۶۰/۵٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه علم و صنعت ایران	۹۰	۴۶/۲٪	۸۸ ↑	۱۹۵
۹	کتابخانه مرکزی دانشگاه شاهد	۸۱	۴۱/۵٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۰	کتابخانه مرکزی دانشگاه خوارزمی	۷۹	۴۰/۵٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۱	کتابخانه مرکزی دانشگاه هنر	۷۹	۴۰/۵٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۲	کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)	۷۲	۳۶/۹٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۳	کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم اقتصادی	۶۹	۳۵/۴٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۴	کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبایی	۵۴	۲۷/۷٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۵	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی	۵۱	۲۶/۲٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۶	کتابخانه مرکزی دانشگاه پیام نور	۳۶	۱۸/۵٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۷	کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق	۳۵	۱۷/۹٪	۸۸ ↓	۱۹۵
۱۸	کتابخانه مرکزی دانشگاه صنعتی خواجه نصیرطوسی	۳۳	۱۶/۹٪	۸۸ ↓	۱۹۵

علامت ↑ در ستون میانگین امتیازها نشانگر بالاتر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

علامت ↓ نشانگر پایین‌تر از میانگین بود امتیازات آن دانشگاه است.

رتبه‌بندی مؤلفه‌های ایمنی

با استفاده از آزمون فریدمن میزان رعایت پنج مؤلفه مرتبط با ایمنی کتابخانه‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته است. نتایج اجرای این آزمون (جدول نشان می‌دهد که مؤلفه آتش‌سوزی با ۴/۹۴ امتیاز در رتبه اول، ایمنی فیزیکی ساختمان با ۳/۶۴ امتیاز در رتبه دوم، حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی با ۳/۱۱ امتیاز در رتبه سوم، تهویه با ۲/۰۸ امتیاز در رتبه چهارم و حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی با ۱/۲۲ امتیاز در رتبه آخر قرار دارد. این گویای این موضوع است که کتابخانه به مؤلفه آتش‌سوزی بیش از سایر مؤلفه‌ها توجه نموده‌اند.

جدول ۸: رتبه‌بندی بر اساس آزمون فریدمن

رتبه	مؤلفه‌ها	امتیازها
۱	ایمنی در برابر آتش‌سوزی	۴/۹۴
۲	ایمنی فیزیکی ساختمان	۳/۶۴
۳	حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی	۳/۱۱
۴	تهویه	۲/۰۸
۵	حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی	۱/۲۲

نتیجه‌گیری

رعایت پنج شاخص مطرح شده در پرسشنامه در ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی نقش مهم و مستقیم در خدمات‌دهی آن ایفا می‌کند و بقا و ادامه حیات کتابخانه به آن وابسته است چرا که رعایت اصول ایمنی تأثیر بسزایی در فراهم شدن فضا و شرایط حضور کارکنان و مراجعان دارد. در پاسخ به سؤال اول پژوهش مبنی بر ایمنی فیزیکی ساختمان باید اذعان داشت که بر اساس اطلاعات به دست آمده در زمینه رعایت مؤلفه‌های ایمنی فیزیکی ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران ۸ دانشگاه صدر جدول ۱ امتیاز بالاتر از میانگین (۲۶) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند که نشان دهنده آن است، بخش عمده‌ای از کتابخانه‌های دانشگاهی شهر تهران به این مقوله توجه کافی نداشته‌اند. کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با کسب ۵۳ امتیاز (۸۱/۵ درصد)، دانشگاه تربیت مدرس با کسب ۵۱ امتیاز (۷۸/۵ درصد) در رتبه دوم و دانشگاه صنعتی شریف با کسب ۵۰ امتیاز (۷۶/۹ درصد) در رتبه سوم قرار دارند و کتابخانه‌های دانشگاه امام صادق (ع) و دانشگاه علامه طباطبایی با کسب شش امتیاز (۹/۲ درصد) و دانشگاه

پیام نور (۴/۶ درصد) با کسب سه امتیاز آخرین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

با مقایسه مساحت و سال تأسیس کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی مستقر در شهر تهران در اکثر دانشگاه‌ها هر چه مساحت کتابخانه کمتر و سال تأسیس آن جدیدتر باشد میزان ایمنی فیزیکی نیز در سطح نامناسب‌تری قرار دارد. که این نشان از عدم توجه به مقوله ایمنی فیزیکی و کاربرد مسائل ایمنی فیزیکی در فضاهای کوچک است.

نتیجه این پژوهش را می‌توان با نتایج پژوهش پوراسد (۱۳۸۶) و آزبیا و ایدت (۲۰۰۸) در یک راستا دانست. نتایج هر دو پژوهش نشان داده است کتابخانه‌ها در مقابله با حوادث و بلایای طبیعی در شرایط مناسبی قرار نگرفته‌اند و در صورت وقوع حوادث و بلایای طبیعی احتمالی خسارات جبران ناپذیر جانی و مالی بسیاری را در پی دارد و هزینه بازسازی و ترمیم صدمات ناشی از آن بالا خواهد بود که برای پیشگیری از وقوع و یا کاهش خسارات ناشی از این حوادث آموزش‌های حین خدمت کارکنان و معماری صحیح ساختمان باید در نظر گرفته شود. مجموع نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه ایمنی فیزیکی ساختمان در بین پنج مؤلفه رتبه دوم را به خود اختصاص داده است.

در پاسخ به سؤال دوم مبنی بر ایمنی در برابر آتش‌سوزی کتابخانه‌های جامعه آماری به ترتیب کتابخانه‌های دانشگاه صنعتی امیرکبیر با کسب ۶۱ امتیاز (۸۱/۳ درصد) در رتبه اول، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با کسب ۵۸ امتیاز (۷۷/۳ درصد) در رتبه دوم و دانشگاه صنعتی شریف با کسب ۵۶ امتیاز (۷۴/۷ درصد) در رتبه سوم قرار گرفته‌اند و کتابخانه‌های دانشگاه علامه طباطبایی با کسب ۲۲ امتیاز (۲۹/۳ درصد)، آزاد اسلامی واحد تهران شرق با کسب ۱۹ امتیاز (۲۵/۳ درصد) و دانشگاه صنعتی خواجه‌نصیرالدین طوسی با کسب ۱۵ امتیاز (۲۰ درصد) به ترتیب در پایین‌ترین رتبه‌ها قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ۹ دانشگاه صدر جدول امتیاز بالاتر از میانگین (۳۹) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند. نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که وضعیت موجود ایمنی فضای کتابخانه در مقابل آتش‌سوزی متوسط به نظر می‌رسد، مجموع نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه ایمنی در برابر آتش‌سوزی در بین پنج مؤلفه رتبه اول را به خود اختصاص داده است، اما با وضعیت مطلوب

انطباق صد در صد نداشته و کتابخانه باید بر اساس دستورالعمل ایمنی در مقابل آتش‌سوزی، مورد بررسی و بهینه‌سازی قرار گیرد و توجه خاص مدیران، کتابداران، طراحان و معماران ساختمان به رعایت مؤلفه‌های آتش‌سوزی در کتابخانه‌ها را می‌طلبد. از آنجایی که در طول تاریخ بیشترین خسارات، ناشی از آتش‌سوزی در کتابخانه‌ها بوده است، برای جلوگیری از این خسارات با مجهز شدن به مؤثرترین تجهیزات آتش‌نشانی روز که همواره در حال تحول و تکامل است می‌توان خسارات را به حداقل ممکن تقلیل داد.

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش مبنی بر تهویه مطبوع یافته‌های پژوهش وضعیت کتابخانه‌های مورد بررسی حاکی از آن است به ترتیب کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه صنعتی شریف، دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه تهران با کسب ۱۶ امتیاز (۸۰ درصد) در رتبه اول، دانشگاه تربیت مدرس و امیرکبیر با کسب ۱۵ امتیاز (۷۵ درصد) در رتبه دوم، دانشگاه امام صادق (ع) و دانشگاه الزهرا (س) با کسب ۱۳ امتیاز (۶۵ درصد) در رتبه سوم قرار دارند. کتابخانه‌های دانشگاه علوم اقتصادی (۲۰ درصد)، دانشگاه پیام نور (۵ درصد) و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق در پایین‌ترین سطح رتبه‌بندی قرار گرفته است. داده‌ها نشان می‌دهد که ۱۰ دانشگاه صدر جدول امتیاز بالاتر از میانگین (۱۱) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند. این بخش از ایمنی کتابخانه با توجه به اینکه مستقیماً با سلامت نیروی انسانی سروکار دارد از اهمیت بالایی برخوردار است. ولی متأسفانه بخش عمده‌ای از کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی شهر تهران به این مقوله توجه کافی نداشته‌اند.

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که وضعیت تهویه مطبوع در کتابخانه‌ها در وضعیت مناسبی قرار ندارند و مجموع نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه تهویه در بین پنج مؤلفه رتبه چهارم قرار دارد. با توجه به ارزان بودن قیمت انرژی در ایران، اکثر کتابخانه‌های مورد بررسی شرایط و امکانات لازم برای تأمین هوای مناسب در کتابخانه‌ها را فراهم کرده‌اند. از طرفی، نظر به اینکه کتابداران نقش و مسئولیت کمتری در طراحی و ساخت کتابخانه‌ها دارند، تهیه بعضی از امکانات مانند وسایل و تجهیزات کنترل‌کننده رطوبت و گرد و غبار در کتابخانه‌ها کمتر مورد توجه بوده است.

در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش مبنی بر میزان حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد به ترتیب کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با کسب ۲۶ امتیاز (۷۴/۳ درصد) در رتبه اول، دانشگاه صنعتی شریف و دانشگاه تهران با کسب ۲۴ امتیاز (۶۸/۶ درصد) در رتبه دوم و دانشگاه شهید بهشتی با کسب ۲۳ امتیاز (۶۵/۷ درصد) در رتبه سوم قرار دارند و کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق با کسب ۳ امتیاز (۸/۶ درصد)، دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی با کسب ۲ امتیاز (۵/۷ درصد) و دانشگاه پیام نور با کسب ۱ امتیاز (۲/۹ درصد) به ترتیب در پایین‌ترین سطح رتبه‌بندی قرار گرفته است. داده‌ها نشان می‌دهد ۱۲ دانشگاه صدر جدول امتیاز بالاتر از میانگین (۱۶) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند.

مجموع نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی در بین پنج مؤلفه رتبه سوم را به خود اختصاص داده است. وضعیت موجود حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی متوسط به نظر می‌رسد و کتابخانه باید بر اساس دستورالعمل حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی، مورد بررسی و بهینه‌سازی قرار گیرند. این بخش از ایمنی کتابخانه با توجه به اینکه مستقیماً با منابع کتابخانه سروکار دارد از اهمیت بالایی برخوردار است. ولی متأسفانه توجه کافی به رعایت مؤلفه حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی نشده است.

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش مبنی بر حفاظت منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی یافته‌های پژوهش حاکی از آن است به ترتیب کتابخانه‌های دانشگاه صنعتی امیرکبیر و دانشگاه شهید بهشتی با کسب ۱۲ امتیاز (۶۰ درصد) در رتبه اول قرار گرفته‌اند، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه الزهرا (س) و دانشگاه تهران با کسب ۱۰ امتیاز (۵۰ درصد) در رتبه دوم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه صنعتی شریف، دانشگاه علم و صنعت ایران و دانشگاه شاهد با کسب هشت امتیاز (۴۰ درصد) در رتبه سوم قرار دارند و کتابخانه‌های دانشگاه علوم اقتصادی، خواجه نصیرالدین طوسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق و دانشگاه پیام نور در پایین‌ترین سطح قرار گرفته است. ۱۱ دانشگاه صدر جدول امتیاز بالاتر از

میانگین (۷) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند.

مجموع نتایج آزمون فریدمن نشان می‌دهد که مؤلفه حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی در بین پنج مؤلفه رتبه پنجم را به خود اختصاص داده است. منابع کتابخانه جزئی از منابع اطلاعاتی با ارزشی هستند که برای تهیه و خریداری آن بودجه و سرمایه‌های مادی بسیار هزینه شده است که عدم توجه به ایمنی این منابع می‌تواند خسارات جبران ناپذیری را در برداشته باشد.

در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش مبنی بر وضعیت کلی ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی یافته‌های حاصل از پژوهش نشان می‌دهد هشت دانشگاه در شاخص ایمنی امتیاز بالاتر از میانگین (۸۸) را کسب کرده‌اند و مابقی دانشگاه‌ها پایین‌تر از میانگین قرار گرفته‌اند.

از مطالعه و بررسی پنج شاخص مورد مطالعه در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی می‌توان استنباط کرد کتابخانه‌هایی که دارای مساحت و نیروی انسانی کمی هستند، با وجود جدیدالتأسیس بودن از نظر ایمنی در شرایط مناسبی قرار نگرفته‌اند و به شاخص‌های مطرح شده در پژوهش حاضر توجهی نکرده‌اند. رعایت هر یک از شاخص‌ها در ابتدای طراحی ساختمان کتابخانه می‌توان به سطح مطلوب‌تری از ایمنی دست یافت؛ و بر عکس کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی که دارای فضای بزرگ‌تر و نیروی انسانی بیشتری هستند، با وجود قدیمی بودن در شرایط مطلوب‌تری قرار دارند، در آن‌ها به هر پنج شاخص توجه ویژه‌ای شده است. عدم توجه به پنج شاخص ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی با مساحت و نیروی انسانی کمتر احتمالاً می‌تواند به دلایل عدم آشنایی متصدیان و طراحان کتابخانه با اصول و قوانین استاندارد، عدم تخصیص بودجه مناسب، بی‌توجهی و سهل‌انگاری مدیران و مسئولان کتابخانه، عدم وجود افراد متخصص در حوزه معماری و طراحی ساختمان کتابخانه، عدم استفاده از نظر کتابداران متخصص در طراحی کتابخانه، عدم تخصیص فضای مناسب برای کتابخانه، در نظر گرفتن تعداد نفرات نیروی انسانی متخصص در کتابخانه و عدم آشنایی به اهمیت ایمنی در فضای کتابخانه صورت پذیرفته باشد.

عدم رعایت ایمنی در طراحی ساختمان کتابخانه شاید در نگاه اول و کوتاه مدت بار مالی کمتری را در طراحی و بنای اولیه ساختمان برای کتابخانه به دنبال داشته باشد اما باید به این نکته توجه داشته باشیم که

کتابخانه به دلیل نگهداری اطلاعات و منابع کتابخانه‌ای با سایر ساختمان‌ها متفاوت هستند، از آنجایی که کتابخانه یک نهاد خدماتی است، با بروز مشکلات مترقبه و غیرمترقبه خسارات جبران ناپذیری به کتابخانه چه از لحاظ جانی و چه از لحاظ مالی وارد می‌شود که بخش عمده‌ای از خسارت‌ها غیر قابل جبران هستند. نکته مسلم این که با رعایت هر یک از پنج شاخص ایمنی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی نه تنها از تعداد حوادث کاسته می‌شود، بلکه مدیریت حوادث در زمان وقوع و کاهش تلفات آن امکان‌پذیر است. تمام فعالیت‌های انجام شده در کتابخانه به شرط وجود مکان مناسبی جهت ارائه فرصت بروز و ظهور می‌یابند و با اجرای دقیق موازین ایمنی در کتابخانه‌ها انجام امور منظم‌تر، سریع‌تر و با کارایی بالاتر صورت می‌پذیرد و کارکنان دارای انگیزه بهتر بوده و به بهره‌وری بالاتر دست می‌یابند.

پیشنهاد‌های پژوهش

شاخص اول: ایمنی فیزیکی کتابخانه

- طراحی ساختمانی مختص به کتابخانه؛
- مقاوم‌سازی ساختمان‌های قدیمی، استفاده از مصالح ساختمانی استاندارد به‌منظور جلوگیری از تخریب ساختمان در موقع آتش‌سوزی، سیل، زلزله، طوفان در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی؛
- بازرسی مستمر از ساختمان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی؛
- پوشش بیمه‌نامه رسمی در مقابل حوادث و خطرات احتمالی در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی.

شاخص دوم: ایمنی در برابر آتش‌سوزی

- ارائه طرح یا طرح‌هایی برای جلوگیری از آتش‌سوزی در کتابخانه.

شاخص سوم: تهویه مطبوع

- استفاده از سیستم تهویه مطبوع در کتابخانه.

شاخص چهارم: حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از

عوامل بیولوژیکی

- برگزاری کلاس‌های تخصصی و ارائه آموزش‌های مناسب در رابطه با نحوه حفاظت از منابع در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی؛
- ارائه طرح یا طرح‌هایی برای جلوگیری از آسیب‌های ناشی از عوامل بیولوژیکی به منابع کتابخانه.

- Marjani, Syed Abbas(2008). Identify the most important natural and unnatural causes damaging to Libraries: Recommendations and Strategies. Shamsheh, 18(5). (In Persian).
- Mirhoseini, Zohreh; Taghi-Chizari, Mahshid(2010). Comparative Study of Safety Conditions in the Public Libraries of Municipality Organization for Culture & Arts and of Iran Public Libraries Foundation in Tehran. Research on Information Science and Public Libraries, 16(4), pp. 151-182. (In Persian).
- Mohammadfam, Iraj; Ghahdarjani Akbari, Hossein Ali(2009). Cost analysis of fatal occupational accidents. Second International Conference on Health, Safety and Environment. Isfahan: Arvinis a leading trading company. (In Persian).
- Namazi, Minoo; Sadeghifard, Naser(2007). Occupational health & safety management system OHSAS 18001. Tehran: Industrial Research & training Center of Iran. (In Persian).
- Neufert, Ernst (2008). neufert: Architects' Data. (Hossein Mozaffari Tarshizi, translator). Tehran: Azadeh. (In Persian).
- Ottong, Eno Joseph (2013). Disaster management of library materials in federal universities in Cross River and Akwa Ibom States, Nigeria. International Journal of Educational Research and Development, 3(6), pp. 98-104.
- Partow, Babak(2006). Preservation and conservation of library materials. Tehran: Samt. (In Persian).
- Poorasad, Ali (2007). Evaluate the safety conditions at the public library in West Azerbaijan Province. MA Thesis in Library and Information Science, Islamic Azad University. Science and Research Branch, Tehran. (In Persian).
- Senyah, Yaw; Bruce Lampte, Richard (2011). Personal Security and Safety In Academic Libraries: A Case Study of the Kwame Nkrumah University of Science and Technology Library, Kumasi, Ghana. Library and Archival Security, 24, pp. 83-102.
- Taghvaei, Masoud; Tourkzadeh, Mahmoud(2008). Urban planning and crisis management: with an emphasis on facilities and location, the fire service. Esfahan: Kankash; Marvdasht: Islamic Azad University. (In Persian).

شاخص پنجم: حفاظت در برابر آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی

- ارائه طرح یا طرح‌هایی برای جلوگیری از آسیب‌های ناشی از عوامل فیزیکی به منابع کتابخانه.

References

- Adcock. Edward(2011). IFLA principles for the care and handling of library material. (Habibollah Azaimi, translator). Tehran: National library and archives of i.r. of iran. (In Persian).
- Aziagba, Philip; Edet, Glory (2008). Disaster Control Planning for Academic Libraries in West Africa. Nigeria Journal of Academic Librarianship, 34(3), pp. 265-268.
- Chehrei, ali Amir (2003). Assessment of human resources and academic library collections in Kermanshah. MA Thesis in Library and Information Science, Islamic Azad University. Science and Research Branch, Tehran. (In Persian).
- Farrokhi, Farhang; Bayat Badaghi, Nahid (2010). Assessment of Physical Security and Safety Conditions in Public and Academic Libraries: the Case of Zanjan Province. national studies on librarianship and information organization. 2011; 21(4). pp. 22-33. (In Persian).
- Geraminejad, Abu'L Qasem(2010). Protection and safety. Tehran: Ailar. (In Persian).
- Hussein Ali Beigi, Gholam Reza(2009). Terms of design principles and buildings safe. Tehran: Isatis. (In Persian).
- Javaheri, Mehdi (2011). The importance of health and safety at work in human resources for health Entries students of public administration. Retrieved 20 November 2011 from <http://ssfm.blogfa.com/post-111.aspx>. (In Persian).
- Joukar, Tahereh(2004). Fundamentals of Safety Management in Libraries. Journals NLAI, 15(3), pp. 51-62. (In Persian).
- Karami, Mostafa(2010). Guide for Application Deployment, Planning, Implementation and Management of Health, Safety and Environment. Sabzevar: Omid Mehr. (In Persian).
- Khademi, Mostafa; Khademi, Alireza(2010). occupational, safety and health administration. Tehran: Avaye ghalam. (In Persian).

Wahhabi, Hossein(2006). Occupational health and safety approach and its role in the maintenance organization. Management solution. Retrieved 10 January 2014 from <http://www.mgtsolution.com>. (In Persian).

Yaghmaei Javad; Esfandiari Moghaddam, Ali Reza; Asefi, Naser(2005). Management of academic libraries. Mashhad: 59. (In Persian).

Yusef-Zadeh, Babak(2013). Occupational Health and Safety Assessment of Small Industries covered Shahid Beheshti University of Medical Sciences and Related Directory. MA Thesis Islamic Azad University. Science and Research Branch, Tehran. (In Persian).

یادداشت‌ها

¹ *Occupational Safety and Health Administration (OSHA)*